

Tilburg University

Maatschappijstructuur en primaire inkomensverdeling

Schouten, D.B.J.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1956

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Schouten, D. B. J. (1956). Maatschappijstructuur en primaire inkomensverdeling. *Maandschrift Economie*, 20(7), 297-322.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische,
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

TWINTIGSTE JAARGANG — No. 7 — APRIL 1956

MAATSCHAPPIJSTRUCTUUR EN PRIMAIRE INKOMENSVERDELING

door

Prof. Dr D. B. J. SCHOUTEN

I. Algemene Inleiding

Is de primaire verdeling van het nationale inkomen meer een kwestie van macht of eigenlijk meer een kwestie van economische wet? Deze vraag, reeds lang geleden gesteld, zal in het onderstaande opnieuw worden beantwoord vanuit het standpunt van de moderne theorie. Dit wil niet zeggen, dat historische leerstellingen op het gebied van de inkomstenverdeling, welke thans nog de opvattingen van velen bepalen, niet aan de orde zullen komen. Integendeel, de moderne theorie blijkt juist een logische ontwikkeling te zijn van oude leerstellingen, zodat men het nieuwe eerst goed kan begrijpen als met kennis genomen heeft van het oude.

Men kan dit aldus toelichten: Om een gecompliceerde theorie goed te kunnen begrijpen is het dienstig niet alle voorkomende moeilijkheden tegelijkertijd in beschouwing te nemen. Men kan deze hindernissen beter stap voor stap nemen volgens de beproefde methode van de afnemende abstractie. Deze houdt in, dat men uitgaande van enkele vereenvoudigde veronderstellingen¹⁾ een simpele theorie construeert en vervolgens telkens een nieuwe mogelijkheid introduceert om zodoende langzamerhand meer gecompliceerde theorieën op te bouwen. Als men aldus tewerk gaat, zal men veelal ervaren, dat men het historisch verloop van de theorie op de voet gevolgd heeft. De historische ontwikkeling van de leerstellingen blijkt derhalve veelal niet anders te verlopen

¹⁾ Het complex van veronderstellingen, waarop een bepaalde theorie gebaseerd is, kan men de structuurelementen van deze theorie noemen. In onze gedachtengang worden bedoelde structuurelementen hoe langer hoe talrijker. Geen enkel van de naar voren gebrachte elementen blijkt echter afhankelijk te zijn van levensbeschouwelijke uitgangspunten. Dit betekent dat o.i. de maatschappijstructuur geen autonoom gestelijk datum is, zoals hier te lande vooral door Prof. Dr T. P. van der Kooy wordt geponeerd, doch een verschijnsel vormt, dat door logisch denken over de feitelijke mogelijkheden kan worden verklaard.

dan de logische ontwikkeling volgens de methode van de afnemende eenvoud ¹⁾).

Er is nog meer in dit verband te zeggen. De nieuwe mogelijkheden, welke in de theorie achtereenvolgens worden geïntroduceerd, zijn meestal geen nieuwe ontdekkingen van reeds lang bestaande feiten, doch het zijn ontdekkingen van nieuw-opgekomen feiten, ²⁾ welke vroeger niet goed denkbaar waren, omdat ze toen niet bestonden. De werking van een hoogontwikkelde volkshuishouding zal derhalve slechts kunnen worden verklaard door middel van een moderne theorie. De werking van een onderontwikkelde volkshuishouding zal daarentegen dikwijls slechts begrepen kunnen worden door middel van een oudere theorie, omdat de feitelijke omstandigheden daar niet zodanig geëvolueerd zijn, dat men daarbij een beter gebruik zou kunnen maken van een meer moderne theorie.

In het bovenstaande werd geponeerd, dat niet alleen de wetenschappen maar eveneens de feiten, waarop een positieve wetenschap gebaseerd is, evolueren volgens een niet van te voren bepaalde weg van de afnemende eenvoud: het leven wordt nu eenmaal hoe langer hoe ingewikkelder. Hieruit volgt, dat de beginselen, welke men huldigt op het gebied van de economische politiek, eveneens zullen moeten veranderen overeenkomstig de evolutie van dingen en gedachten. Hoewel het dus onder omstandigheden verantwoord is op maatschappelijk gebied aanhanger te zijn van een bepaalde algemeen economische politiek, is het niet verantwoord dit te blijven, als de omstandigheden veranderen. Men moet m.a.w. met zijn tijd meegaan, niet omdat men een opportunist is, doch omdat de politieke beginselen, welke men aanhangt logisch gebaseerd moeten zijn op de bestaande mogelijkheden van de tijd, waarin men leeft en niet op aprioristische dogma's, tenzij deze gegrond zijn op de onveranderlijke natuur van de mens. Daarom kan men o.i. op maatschappelijk gebied slechts één richtinggevend algemeen-geldend beginsel erkennen, nl. het economisch beginsel, dat logisch voortvloeit uit het algemeen menselijk rationaliteitsbeginsel. (Een nadere begripsvorming van dit economisch beginsel zal in de volgende paragraaf geschieden).

De bovenstaande algemene beschouwingen hebben de volgende betekenis voor het vraagstuk van de inkomensverdeling.

¹⁾ De hier weergegeven dynamische structuuranalyse is bij gebrek aan beter gebaseerd op de simpele gedachte van een algemene evolutie van het meer eenvoudige naar het meer ingewikkelde. Dit wil echter niet zeggen, dat wij niet erkennen, dat conservatieve geesten de ontwikkeling kunnen remmen en progressieve geesten de evolutie kunnen stimuleren.

²⁾ Wat ontdekt wordt en wie het ontdekt hangt veelal af van toevallige factoren; toevallig, omdat deze niet logisch verklaarbaar zijn. Deze toevallige factoren zijn mede de reden, dat er verschil in economische ontwikkeling in eenzelfde tijd naast elkaar kan bestaan.

Er kunnen in grote lijnen zeven graden van abstractie worden onderscheiden in de algemeen economische theorie. In het meest eenvoudige denksysteem wordt geabstraheerd van de mogelijkheid dat

- 1e. ook zonder ordening van boven af aan het economisch beginsel van de maatschappij zal kunnen worden voldaan door middel van vrije concurrentie.
- 2e. er steeds technische vooruitgang is in de zin van nieuwe mogelijkheden van arbeidsbesparende productiemethoden.
- 3e. het beschikkingsrecht over de nationale besparingen in handen gelegd kan worden van een centraal economische leiding met behoud van de vrije concurrentie-spelregels ten aanzien van de productie van consumptiegoederen.
- 4e. het ene eindproduct door een aantal andere producten kan worden vervangen zonder wijziging van de totale welvaart.
- 5e. de werking van het vrije evenwichtsmechanisme kan worden belemmerd door natuurlijke knelpunten.
- 6e. wanneer de ene productiefactor door een aantal andere factoren kan worden vervangen zonder wijziging van het totale productieresultaat, bedoelde knelpunten niet zo snel optreden, doch de vrije concurrentie eveneens kan worden beperkt door monopolievorming.

Gaat men nu uit van de meest eenvoudige gedachtengang en introduceert men telkens een nieuwe verfijning in de theorie in dezelfde volgorde als deze zoeven werden opgesomd, dan verkrijgt men ongeveer een beeld van de historische ontwikkeling van de economische leerstellingen in zeven stadia. Bij nadere beschouwing blijkt deze ontwikkeling veelal in overeenstemming te zijn met de evolutie van de feitelijke mogelijkheden. Wat meer is: de theorieën op het gebied van de inkomensverdeling, welke dus gebaseerd zijn op de feiten, blijken uiteindelijk bepalend te zijn voor de algemeen economische politieke visie te dien aanzien. Wij kunnen daarom, zoals nog nader zal worden geadstrueerd, in grote lijnen eveneens zeven verschillende politieke visies op de inkomensverdeling onderscheiden, m.n. „de” praeklassieke, „de” klassieke, „de” marxistische, „de” orthodox-socialistische (communistische), „de” liberale, „de” liberaal-socialistische en tenslotte „de” neoliberale visie¹⁾.

Het behoeft geen verwondering te wekken, dat vele reeds ver-

¹⁾ „de” tussen aanhalingstekens duidt erop, dat wij ons steeds ervan bewust blijven hier een eigen, niet algemeen-aanvaarde begripsvorming van de onderscheiden gezichtspunten naar voren te zullen brengen. Nieuwe onbesmette woorden konden wij echter niet vinden en met neutrale symbolen wilden wij in dit literaire betoog niet werken. In het vervolg zullen wij deze aanhalingstekens gemakshalve weglaten.

ouderde maatschappij-opvattingen nog invloed hebben op de gedachtenwereld van de tegenwoordige mensheid. De ideeën leiden n.l. veelal een zelfstandig bestaan, wanneer zij eenmaal geboren zijn en het duurt steeds enige tijd, gezien de reactietraagheid van de conservatieve geesten, voordat de nieuwe ideeën op basis van nieuw-ontdekte mogelijkheden de oude verdrongen hebben. Daarom alleen al is het nuttig kennis te nemen van verouderde maatschappij-opvattingen, omdat men er in de praktijk ongetwijfeld mee te doen krijgt. Voor zichzelf is men echter slechts verantwoord wanneer men op het meest progressieve standpunt staat, dat alle thans bestaande mogelijkheden in zich behelst. Men bedenke echter: wat vandaag nog een progressief standpunt is, kan morgen — na ontdekking van nieuwe mogelijkheden — reeds een conservatief gezichtspunt geworden zijn.

Wij willen tenslotte in dit artikel, theoretisch sprekende, ook nog een lans breken voor een eigen opvatting ten aanzien van de inkomensverdeling op basis van een bepaalde nog nader uiteen te zetten structuur van de maatschappij, hoewel wij weten, dat de neoliberale structuur momenteel de overhand heeft. Het is overigens zeer de vraag of het hier naar voren gebrachte gezichtspunt in de praktijk hanteerbaar zal zijn. Praktisch sprekende, moeten wij dan ook *voorshands* aanhanger blijven van die politieke visie op de inkomensverdeling, welke gebaseerd is op de meest ontwikkelde inzichten met betrekking tot de feitelijke maatschappijstructuur. O.i. is dit wat wij hebben genoemd de neoliberale visie.

II. Nadere probleemstelling

In het voorgaande werd de betekenis van de ontwikkeling van de economisch relevante mogelijkheden onderstreept voor de evolutie van het economische denken. Deze logische samenhang tussen „materiële onderbouw”¹⁾ en „geestelijke bovenbouw” gaat echter slechts op, wanneer men zich bewust is wat de zin of het richtinggevend beginsel is van het economisch handelen.

Als algemeen aanvaard door de westerse geest, mogen wij stellen, dat het criterium van het economische handelen is een, gezien de bestaande mogelijkheden, zo hoog mogelijke productie van consumptiegoederen en diensten, waarvan de structuur in overeenstemming is met de preferenties der individuele consumenten, zonder dat daarmee gepaard gaat een onvrijwillige werkgelegenheid noch ook een onvrijwillige werkloosheid van arbeidskrachten, die groter is dan de minimale technisch-noodzakelijke frictie-werkloosheid. Hieruit volgt dat men kan zeggen, dat de inkomensverdeling economisch onbepaald is, wanneer de ene in-

¹⁾ Hierbij zij aangetekend, dat datgene wat voor de econoom de materiële onderbouw is, n.l. de economisch relevante mogelijkheden, het geestesproduct kan zijn van anderen. Een voorbeeld hiervan is de technische vooruitgang.

komensverdeling geen veel¹⁾ beter of veel¹⁾ slechter economisch resultaat in boven omschreven zin geeft dan de andere. Omgekeerd moet men spreken van een economisch bepaalde inkomensverdeling, indien elke andere inkomensverdeling dan de economisch doelmatige zoveel slechtere resultaten afwerpt, dat niemand, ook niet de machtige vakverenigingsleider, duurzaam de verantwoordelijkheid van zulk een oneconomische inkomensverdeling op zich zal kunnen nemen.

Is de inkomensverdeling economisch ongedetermineerd, dan moet zij in feite bepaald worden door de machtsstrijd, omdat deze dan de enig relevante factor is. Omgekeerd kan de macht geen relevante factor zijn, moet zij dus, wanneer zij institutioneel in de bestaande maatschappijstructuur verankerd ligt, meer schijn dan werkelijkheid zijn, indien er sprake is van een economisch bepaalde inkomensverdeling. Wat in feite overheersend is, de macht of de economische wet, kan alleen een objectieve analyse van de werkelijkheid uitmaken. Daarbij zal blijken, dat alnaargelang van omstandigheden, dus eveneens alnaargelang van de stand van het economische denken, het ene dan wel het andere antwoord op de onderhavige kwestie gegeven moet worden.

III. Enkele opmerkingen over de toegepaste methode

Aangezien ons slechts de inkomensverdeling interesseert, zoals deze op de lange termijn tot stand komt, kunnen wij zonder bezwaar gebruik maken van de methode der comparatieve statica. Het aanpassingsproces tussen twee evenwichtstoestanden laten wij daarmee welbewust buiten beschouwing, doch niet de geleidelijke trendmatige verandering van de evenwichtsposities.

Voorts zullen wij, zoals in het voorgaande reeds werd opgemerkt, de methode van de afnemende abstractie toepassen, waarbij de volgorde van de aangebrachte verfijningen enigszins aan zal sluiten bij het historisch verloop van feiten en ideeën. Wij gaan dus in de loop van ons betoog van het meer abstracte (meer eenvoudige) naar het meer concrete (meer gecompliceerde). Van de andere kant zullen wij elke theorie slechts voor een bijzonder geval analyseren, n.l. voor het geval dat wij slechts te doen hebben met twee productiefactoren, m.n. arbeid (l) en kapitaal (k) (soms ook grond) en met twee eindproducten, m.n. het c -goed en het i -goed. Deze goederensoorten kunnen, als men wil, worden geïnterpreteerd als consumptiegoederen en investeringsgoederen of twee soorten van consumptiegoederen, afkomstig van twee bedrijfstakken bijv. van de landbouw en van de industrie, of afkomstig van twee landen. De generalisatie van onze theoretische

¹⁾ Het quantitative aspect, hetwelk in deze definities besloten ligt, zal in het onderstaande geheel kwalitatief gehouden betoog buiten beschouwing gelaten worden bij gebrek aan relevant cijfermateriaal.

beschouwingen voor meer dan twee productiefactoren en meer dan twee eindproducten wordt voorbehouden aan een meer uitvoerige studie, waarin de theorieën in hun algemeenheid slechts op mathematische wijze geformuleerd zullen kunnen worden in de vorm van een algemeen-economisch model.

Om een zo breed mogelijke lezerskring te kunnen bereiken, zal hier, zij het met leedwezen, zoveel mogelijk getracht worden literaire formuleringen te vinden voor wat in zijn gecompliceerde consequenties slechts op mathematische wijze volledig zal kunnen worden geanalyseerd¹⁾. Daarmede blijven wij in overeenstemming met het algemene standpunt reeds in de inleiding naar voren gebracht, dat men een nieuwe meer doelmatige mogelijkheid (i.c. de wiskundige methode) moet laten vallen als de praktijk daar nog niet rijp voor is.

Een tweede methodologische opmerking betreft de gehanteerde begrippen. Het blijkt n.l. bij de analyse van de inkomensverdeling bijzonder nuttig gebruik te maken van enkele analytische begrippen, welke heden ten dage minder in zwang zijn, dan zij in vroeger tijden waren. Wij doelen hier m.n. op het begrip „produit net”, zoals het door Fr. Quesnay werd aangeduid. Later vond K. Marx voor hetzelfde begrip de naam meerwaarde²⁾ uit. Men verstaat hieronder het verschil tussen de brutoproductiewaarde enerzijds en alle materiaal- en onderhoudskosten van de productiefactoren, die aan dat productieresultaat hebben medegewerkt anderzijds.

Tegenwoordig trekt men bij de berekening van het netto-product wel de onderhoudskosten van kapitaal doch niet die van arbeid af. Ons lijkt dit ondoelmatig, omdat het nettoproduct toch moet dienen als maatstaf voor de bijdrage tot de welvaart van een land en de welvaart eerst begint als aan de minimum kosten van levensonderhoud van arbeid is voldaan. Het nationale meerwaarde-inkomen à la Marx is daarom een betere maatstaf voor de welvaartsmogelijkheden in een land dan het netto nationale inkomen volgens de gebruikelijke definitie. Het vraagstuk van

¹⁾ Soms wordt gedacht dat de mathematische methode slechts geschikt zou zijn om simpele abstracte theorieën te formuleren, terwijl daarentegen de meer gecompliceerde theorieën slechts op literaire wijze zouden kunnen worden geformuleerd. Onze ervaring is een andere: hoe kan men de moderne prijstheorie of de theorie van de optimale allocatie van productiefactoren ingeval van meer technieken nog helder uitdrukken zonder hulp van wiskundige methoden? Desondanks zal hiertoe een onbeholpen poging worden gedaan.

²⁾ Ter voorkoming van verwarring met het moderne begrip netto-product gebruiken wij liever de terminologie van Marx, hoewel de term meerwaarde besmet is met emotionele elementen. Uit de hier weergegeven definitie blijkt echter dat het onderhavige begrip, als men wil, ook zonder emoties gehanteerd kan worden voor wetenschappelijke doeleinden. Het is een zuiver verschilbegrip en heeft als zodanig niets met de al dan niet juiste waardetheorie van Marx te maken.

de inkomensverdeling moet zich o.i. dan ook concentreren op de verdeling van de nationale meerwaarde. De minimum kosten van levensonderhoud van de tewerkgestelde arbeiders moet men dan op dezelfde voet behandelen als de materiaalkosten en de onderhoudskosten van kapitaal.

Voorzover de feitelijke loonvoet hoger is dan de bedoelde minimum loonvoet is er sprake van een meerwaarde-loon. Het netto-inkomen, d.i. het inkomen na aftrek van de noodzakelijke onderhoudskosten van de kapitaalverstrekker, de grondeigenaar, de huizenbezitter en de ondernemer (al dan niet een monopolistische positie innemend) is per definitie eveneens een meerwaarde-inkomen. Tesaamen maken al de genoemde meerwaarde-inkomens de nationale meerwaarde uit. De vraag blijft wanneer de macht en wanneer de economische wet bepalend is voor de verdeling van dit nationale welvaartsinkomen.

IV. De prae-klassieke visie

Wanneer men abstraheert van de zes economisch relevante mogelijkheden, welke in de inleiding werden opgesomd, houdt men inderdaad weinig over voor de constructie van een afgeronde economische theorie. Men moet dan veronderstellen, dat zowel de productiefactoren als de eindproducten complementair zijn bij gebrek aan substitutiemogelijkheden en voorts dat de technische productiecoëfficiënten constant zijn bij gebrek aan technische vooruitgang. Wanneer nu twee niet zonder meer vermeerderbare productiefactoren worden onderscheiden, zal de beschikbare hoeveelheid van de meest schaarse productiefactor bepalend zijn voor de productieomvang. Wie van de twee factoren de meest schaarse zal zijn hangt mede af van de verhouding, waarin de eindproducten worden gevraagd. Als deze ingeval van complementariteit van eindproducten gegeven is, en als ook de constante productiecoëfficiënten gegeven zijn (ingeval van complementariteit van productiefactoren is dit zo), kan men eveneens de verhouding berekenen waarin de beide productiefactoren zullen worden gevraagd. Deze verhouding zal in het algemeen niet gelijk zijn aan de verhouding waarin de beide productiefactoren beschikbaar zijn, zodat slechts de ene, m.n. de meest schaarse factor volledig benut zal kunnen worden en de andere gedeeltelijk onbenut zal moeten blijven.

De ondoelmatigheid van een dergelijk stelsel is duidelijk, wanneer men onder de twee bedoelde productiefactoren twee verschillende soorten van arbeid of twee gesloten beroepstanden begrijpt, die tengevolge van de arbeidsverdeling op elkaar zijn aangewezen. Zonder openbreken van de gesloten beroepstand der meest schaarse werklieden voor de meer overvloedige werklieden zal het totale productieresultaat niet kunnen worden verhoogd en

zal de onvrijwillige werkloosheid niet kunnen worden verminderd. In dat geval zal aan het economisch beginsel niet kunnen worden voldaan.

De inkomensverdeling is in een zodanig stelsel economisch onbepaald, want de inkomensverschillen kunnen hier geen economische functie vervullen. Wanneer de beloningsvoet van de ene factor onafhankelijk van de andere zou worden vastgesteld, moet men de beloningsvoet van de andere factor als een rest-inkomen beschouwen. Het ligt voor de hand dat onder dergelijke omstandigheden slechts traditie of regeling van bovenaf een verklaring kunnen vormen voor de tot standgekomen inkomensverdeling. Elke beroepstand kan hier in beginsel een aandeel krijgen in de nationale meerwaarde. Hoe groot het relatieve aandeel is, is echter een kwestie van „macht” zeker niet van economische wet.

V. De klassieke visie

Het ligt eveneens voor de hand dat op een goed moment, wanneer de verspillingen tengevolge van een ondoelmatige geslotenheid van de beroepstanden te groot worden, het economisch beginsel niet langer meer zal kunnen worden genegeerd. De roep „laissez faire laissez passer”, om vrijheid van vestiging en van beroepskeuze zal dan niet langer meer kunnen worden onderdrukt. De vrije concurrentie om een arbeidsplaats doet nu haar intrede als eerste verbetering van de voorgaande maatschappijstructuur.

Wat geproduceerd kan worden hangt ook nu nog uitsluitend af van de beschikbare hoeveelheid van de meest schaarse productiefactor. Is bijvoorbeeld grond, zoals Quesnay moest aannemen,¹⁾ de meest schaarse productiefactor, dan betekent dit dat de andere productiefactor, m.n. arbeid niet volledig op het beschikbare grondoppervlak kan worden benut. Er ontstaat m.a.w. werkloosheid van arbeidskrachten. Bij onderlinge concurrentie van de bezitters der relatief overvloedige productiefactoren is het gevolg voor de hand liggend. Daar de werkloze arbeiders door loononderbieding zullen trachten zich een arbeidsplaats te verschaffen, zal, omdat deze loononderbieding het aantal beschikbare arbeidsplaatsen niet zal kunnen vergroten bij gebrek aan grond, het meerwaarde loon naar nul tenderen, zullen de arbeiders m.a.w. niet meer loon kunnen verkrijgen dan de minimumkosten van levensonderhoud bedragen. Het „produit net”, d.i. de nationale meerwaarde, valt dan geheel aan de grondeigenaren toe.

Hetzelfde geldt m.m. voor de beloning van kapitaal. Als de kapitaalgoederenvoorraad groter wordt, wat Ricardo veronder-

¹⁾ Quesnay heeft de veronderstellingen, welke aan zijn theorie ten grondslag liggen, niet alle even duidelijk naar voren gebracht. Wij kunnen echter op basis van zijn conclusies de hypothese vinden waarvan hij logischer wijze heeft moeten uitgaan om tot die conclusies te kunnen komen.

stelde, zal ook de profit moeten afnemen, totdat bij een absolute overvloed van kapitaal de profit tot nul is gedaald tengevolge van de onderlinge concurrentie van kapitalisten. Is grond daarbij de beperkende meest schaarse productiefactor, dan zullen de grondeigenaren de enige aandeelhouders zijn van de nationale meerwaarde. Is daarentegen de arbeid de meest schaarse productiefactor, doordat ook de slechte grond in overvloed aanwezig is, dan zal de meerwaarde van de productie op deze slechte grond volledig aan de arbeiders toevallen.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat in de klassieke visie de economische wet bepalend is voor inkomensverdeling, omdat men de vrije concurrentie welbewust had ingevoerd om de verspillingen van het voorafgaande gebonden stelsel tegen te gaan. Deze economische wet was feitelijk een a-sociale wet, daar arbeid ongelukkigerwijze in die tijd steeds de meest overvloedige koopwaar was.

VI. De marxistische visie

Marx was de uitstekende analyticus van het industriële productieproces ten tijde dat de industrie de eerste plaats in de voortbrenging aan de landbouw ontnam, omdat de grondstoffenvoorziening gegarandeerd was door de handel met de koloniën. Geen wonder dus, dat hij zich niet veel zorgen maakte over een eventueel gebrek aan grond. Grond is onder dergelijke industriële omstandigheden een overvloedige productiefactor, zodat de economische analyse zich kan concentreren op de onderlinge verhoudingen van kapitaal en arbeid. Aangezien Marx nu veronderstelde, dat de spaar- en investeringsquote van het enorme meerwaarde-inkomen der kapitalisten zeer hoog was, dat dus de kapitaalgoederenvoorraad zeer snel accumuleerde, zou men redenerend in de klassieke gedachtengang moeten concluderen, dat er toch ooit eens het moment moest aanbreken, waarop niet kapitaal doch arbeid de meest schaarse productiefactor zal zijn geworden. Op dat moment zouden de arbeiders de „uitbuiters” van de kapitalisten kunnen worden, daar in dat geval zij alleen het volle pond van de nationale meerwaarde zouden verkrijgen.

Zo klassiek redeneerde Marx echter niet. Hij bracht n.l. de tweede fundamentele verfijning aan in de economische theorie, een verbetering, welke voor de hand lag ten tijde van een grote industriële ontwikkeling. Hij constateerde n.l. een sterke technische vooruitgang in de zin van nieuwe arbeidsbesparende productiemethoden, waaraan de ondernemers-kapitalisten niet voorbij konden gaan, omdat zij daarmee hun meerwaarde-inkomen konden vergroten. Dientengevolge heeft men hoe langer hoe meer kapitaal nodig om een bepaalde hoeveelheid arbeiders te

werk te stellen¹⁾). Ondanks hoge besparingen en investeringen was daarom de sterke technische vooruitgang toch nog de oorzaak van een absoluut gebrek aan kapitaal, bleef arbeid de overvloedige productiefactor, konden de loontrekkers dus geen aandeel verkrijgen in de nationale meerwaarde.

Onder dergelijke omstandigheden konden de kapitalisten nog rijker worden dan zij al waren door de arbeiders nog langer te laten werken, door geen arbeidsbesparende uitvinding ongebruikt te laten liggen en door zoveel mogelijk relatief goedkope vrouwen- en kinderarbeid aan te trekken. Het is dan ook volkomen begrijpelijk, dat Marx meende, dat zonder meer een zodanige logische ontwikkeling van het industriële productieproces, waarbij enerzijds de kapitalisten hoe langer hoe rijker werden, terwijl anderzijds de werklozen hoe langer hoe talrijker en de arbeidstoestanden hoe langer hoe a-socialer werden, noodzakelijk tot ondergang van het kapitalisme moest voeren.

Onze conclusie moet zijn, dat ook bij Marx de inkomensverdeling een kwestie van economische wet is en wel een wet die terecht de naam van ijzeren wet verkreeg gezien haar onmenselijke karakter.

VII. De orthodox-socialistische visie

Marx meende vanwege zijn dialectische denkwijze, dat de Kladderadatsch van het beschreven industriële kapitalisme langs de revolutionaire weg zou moeten komen. Logisch is deze opvatting van de samenhang tussen materiële onderbouw en geestelijke bovenbouw echter niet. Op een dergelijke uitdaging van de onredelijke gang van zaken ingeval van een „laissez faire laissez passer“-structuur zal de menselijke geest immers antwoorden met de gevolgtrekking, dat men dan maar de werktijd wettelijk moet regelen, de arbeidsbesparende automatiseringen moet beperken ten bate van de werkgelegenheidscheppende investeringen en de vrouwen- en kinderarbeid moet verbieden. In feite zijn bedoelde maatregelen dan ook in het algemeen van overheidswege genomen, voordat de revolutie van het proletariaat uitbrak.

Men zal bovendien bij de genoemde drie maatregelen niet stilstaan, als daarmee de structurele werkloosheid niet volledig kan worden opgeheven. Indien dit niet het geval is, blijft arbeid immers de relatief overvloedige productiefactor en kunnen de arbeiders zonder meer geen aandeel in de nationale meerwaarde verkrijgen.

¹⁾ De critiek op Marx wijst op een tegenstrijdigheid in zijn theorie: volgens hem zou de totale productie en daarmee de meerwaarde evenredig zijn met de hoeveelheid verbruikte arbeid. Daarentegen zou de meerwaarde kunnen worden vergroot door een vermindering van de verbruikte hoeveelheid arbeid tengevolge van mechanisatie. O.i. is deze critiek ongemotiveerd. Marx' evenredigheidscoëfficiënt tussen productie- en werkgelegenheidsvolume is juist tengevolge van de technische ontwikkeling geen constante coëfficiënt.

Weliswaar hebben de genoemde maatregelen tot gevolg een daling van het meerwaarde-inkomen der kapitalisten, daar of wel de productie zal moeten dalen bij gelijke arbeidskosten, ofwel de productie constant zal moeten blijven bij stijgende arbeidskosten, doch dit geringere meerwaarde-inkomen blijft uitsluitend aan de eigenaars van de schaarse productiefactor kapitaal toevallen. Stille of open socialisatie van de eigendom van kapitaal ligt dan voor de hand als men de grote massa van de arbeiders eveneens wil laten delen in het nationale meerproduct.

De socialistische gevolgtrekkingen onder de gegeven omstandigheden gaan nog verder. Als men n.l. na socialisatie van de eigendom van kapitaal het van de kapitalisten afgenomen meerwaarde-inkomen aan de arbeiders zou uitkeren, zou het gevaar groot zijn, dat de groei van de kapitaalgoederenvoorraad aanzienlijk zou worden gereduceerd met alle nadelen daarvan voor het nageslacht. De kans is n.l. zeer groot, dat de arbeiders een individueel beschikbaar meerwaarde-inkomen eerder zullen besteden voor consumptieve doeleinden dan voor investeringsdoeleinden, waardoor de met de socialisatie nagestreefde resultaten, n.l. een groter aandeel per hoofd van de arbeidende bevolking in het nationale meerproduct, op den duur niet meer zouden kunnen worden gerealiseerd. Een verhoging van het reële loon in het heden betekent immers een geringere uitbreidingsmogelijkheid van het reële loon in de toekomst. Het is dus logisch dat de leiders van een socialistisch stelsel tot de conclusie komen, dat het nationale meerproduct zoveel mogelijk zal moeten worden geïnvesteerd ten koste van de consumptiemogelijkheden in het heden, vooral wanneer de socialistische evolutie in concurrentie staat met de ontwikkeling van de kapitalistische landen.

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat bij een orthodox-socialistische visie op het economisch leven de Staat de functie van de kapitaalbezitters moet overnemen, vandaar dat men ook wel kan spreken van een Staatskapitalistische visie op het economisch productieproces. De inkomensverdeling is hierbij kenmerkend niet meer een kwestie van economisch wet, doch hangt af van het inzicht en de doelstellingen met betrekking tot de economische ontwikkeling van de leidinggevende personen. Bij een slechte leiding kan het Staatskapitalisme tot even onhoudbare toestanden leiden als Marx voorspelde voor het individuele kapitalisme.

VIII. De liberale visie

Een nieuw element in het economisch denken (de vierde verbetering van de oorspronkelijke gedachtengang) bracht Walras — en met hem alle andere aanhangers van de subjectieve waardeleer — door de introductie van de substitueerbaarheid van eindproducten in de economisch theorie. Deze werd eerst goed mogelijk

bij een bepaalde stand van de techniek en van de welvaart. Men is n.l. eerst vrij in de keuze van zijn consumptiegoederenpakket, als er voldoende substitueerbare soorten van consumptiegoederen geproduceerd kunnen worden in technische en in economische zin. Is dat niet het geval bij gebrek aan technische kennis en aan welvaart, dan is de hypothese over de complementariteit meer in overeenstemming met de werkelijkheid dan de hypothese over de substitueerbaarheid van consumptiegoederen. Daar zowel de welvaart als de techniek in de loop der jaren groeit, is het begrijpelijk dat de laatstgenoemde hypothese ook historisch gezien later aan de orde komt dan de eerstgenoemde hypothese.

Uit de subjectieve waardeleer kan men afleiden, dat de verhoudingen waarin de goederen gevraagd worden, mede afhankelijk zijn van hun prijsverhoudingen: hoe hoger de prijs van het ene goed ten opzichte van zijn substitutiegoed, des te meer zal zich de vraag naar dat substitutiegoed richten. Elke gewenste samenstelling van het consumptiegoederenpakket, dat in overeenstemming is met de preferenties der consumenten, kan dus worden verkregen door middel van een dienovereenkomstige prijsverhouding van eindproducten. Indien de bedoelde samenstelling van de eindproductie vaststaat, kan men m.a.w. spreken van een bepaalde optimale prijsverhouding van eindproducten.

Naast het in acht nemen van de preferenties der consumenten speelt echter ook de wenselijkheid van een volledige benutting van de beschikbare productiefactoren een rol bij de economische doelstelling. Deze tweede norm voor het economische is nu bepalend voor de gewenste eindproductie. Daarmede is dan ook de optimale prijsverhouding definitief bepaald.

Meer concreet: Bij gegeven technische productiemogelijkheden, m.a.w. bij gegeven verhoudingen tussen de output van eindproducten en de input van productiefactoren kunnen de twee productiefactoren arbeid en kapitaal slechts onder bepaalde voorwaarden volledig worden benut. De belangrijkste voorwaarde hierbij is, dat men de resulterende evenwichtsproductie ook kan afzetten in de verhouding waarin de eindproducten moeten worden geproduceerd gezien de eis van volledige benutting van de beschikbare middelen. Dit is het geval, indien er een optimale prijsverhouding bestaat, die de vraag in overeenstemming brengt met de bedoelde evenwichtsproductie.

Een optimale want economische prijsverhouding van eindproducten impliceert bij gegeven productie-coëfficiënten, echter ook een economische prijsverhouding van productiefactoren. De relatieve beloningsvoeten van de productiefactoren moeten n.l. zo hoog zijn, dat daaruit bij de gegeven arbeids- en kapitaalquoten van de onderscheiden producten eindprijzen resulteren, die een

overeenstemming tussen evenwichtsproductie en vraag garanderen.

De economische bepaling van de prijsverhouding der productiefactoren kan aan de hand van het volgende voorbeeld nog wat nader worden toegelicht. Stel dat in de uitgangssituatie teveel c-goederen en evenveel te weinig i-goederen worden gevraagd. Stel voorts, dat de kapitaalquoten van de beide goederen aan elkaar gelijk zijn, doch de arbeidsquote van het c-goed kleiner is dan die van het i-goed. Qua benutting van de kapitaalgoederenvoorraad is het dan onverschillig of er teveel c- en te weinig i-goederen gevraagd worden. Qua benutting van de beschikbare hoeveelheid arbeidskrachten echter niet. Hoe meer c-goederen in plaats van i-goederen gevraagd worden des te geringer is de vraag naar arbeid gezien de relatief kleine arbeidsquote van het c-goed, des te groter is dus de werkloosheid van arbeid. Een dergelijke situatie kan niet duurzaam zijn. Bij vrije concurrentie op de arbeidsmarkt zullen n.l. de loononderbiedingen van de zijde der werkloze arbeidskrachten tot gevolg hebben, dat arbeid in het algemeen goedkoper zal worden. Daarmede zullen de i-goederen sneller in prijs dalen dan de c-goederen gezien de grote arbeidsquote van het i-goed, vergeleken met die van het c-goed. Het effect van de relatieve prijsdaling van het i-goed ten opzichte van het c-goed, kan tenslotte niets anders zijn dan dat de vraag verschuift van het c-goed naar het i-goed. De bedoelde loononderbieding en de daaropvolgende relatieve prijsdaling van het i-goed zal nu zolang doorgaan, totdat alle onvrijwillige werkloze arbeidskrachten weer volledig in het productieproces zijn ingeschakeld.

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat in de liberale gedachtengang de vrije concurrentie het middel is om tot een volledige benutting van alle beschikbare productiefactoren en daarmede tot een zo hoog mogelijke realisering van het economisch doel te komen. De inkomensverdeling is in dat geval economisch bepaald. Alle productiefactoren kunnen in deze visie in tegenstelling met het klassieke gezichtspunt een aandeel verkrijgen in de nationale meerwaarde, zolang zij niet overvloedig zijn in absolute zin. Die productiefactor krijgt het hoogste aandeel, die relatief het meest schaars is. Een hogere loonquote van het nationale product zal dus bereikt kunnen worden zowel door een beperking van de beschikbare beroepsbevolking, als door een uitbreiding van de kapitaalgoederenvoorraad. Stimulering van besparingen en investeringen o.a. door een zo laag mogelijke belastingdruk op de hoge (meerwaarde-) inkomens zal uiteindelijk in het voordeel van de arbeidersklasse zijn. Collectieve besparingen en investeringen van overheidswege moeten daarentegen in deze visie zoveel mogelijk worden vermeden, omdat zij een beperking van de voor

het bereiken van de hoogste welvaart zo noodzakelijk geachte vrije concurrentie met zich mede zouden brengen.

IX. De liberaal-socialistische visie

Men kan zich, uitgaande van de theorie van Walras, afvragen wat de werking van het economisch mechanisme is, indien de economische prijsstructuur niet tot stand kan komen, tengevolge van natuurlijke randvoorwaarden, m.a.w. indien het Walrasiaanse evenwicht negatieve prijzen, die natuurlijk onbestaanbaar zijn, zou impliceren. Het is n.l. denkbaar, dat de relatieve overvloed van kapitaal of van arbeid zo groot wordt, dat de rentevoet, resp. de loonvoet negatief zou moeten zijn, wil de desbetreffende overvloedige productiefactor volledig benut worden. Het is in deze gevallen duidelijk, dat noch een negatieve rentevoet, noch een negatieve loonvoet (bedoeld wordt meerwaardeloon!) zal kunnen worden gerealiseerd zonder overheidsingrijpen.

Keynes was de eerste econoom, die een overvloed van kapitaal als bovenbedoeld, toepasbaar achtte op de moderne hoogontwikkelde volkshuishoudingen van tussen de twee wereldoorlogen. Hij nam n.l. aan, dat toen de rentevoet op zijn technisch minimum (ca 2%) was aangeland, welk minimum hoger verondersteld werd dan de evenwichtsrente. Een te hoge rentevoet heeft echter logisch tot gevolg, dat de rentabiliteitswaarde van de beschikbare kapitaalgoederenvoorraad geringer is dan zijn vervangingswaarde.

De mate van het verschil tussen rentabiliteits- en vervangingswaarde van de beschikbare kapitaalgoederenvoorraad bepaalt vervolgens de investeringslust van de ondernemers. Is de eerste grootte negatief, dan is ook de laatste grootte negatief met alle depressieve gevolgen van dien. Zonder overheidsingrijpen kan de ongewenste overcapaciteit van kapitaal alleen worden weggewerkt door middel van een langdurige depressie, waarin zelfs de vervangingsinvesteringen achterwege moeten blijven. Geen wonder dat onder dergelijke omstandigheden zelfs de vurigste aanhanger van de liberale visie voorstander wordt van doelmatige overheidsmaatregelen.

In het andere grensgeval van de theorie van Walras komt men tot een overeenkomstige conclusie. Het is toepasbaar onder de door Marx veronderstelde omstandigheden van een zodanig snelle technische vooruitgang dat juist arbeid bij gebrek aan kapitaal relatief overvloedig wordt. Keynes was ten aanzien van deze mogelijkheid enigszins sceptisch gestemd, daar hij in zijn theorie veel meer het accent legt op de constantheid van de techniek, waardoor het ontstaan van een relatieve overvloed van arbeid onwaarschijnlijk wordt. Men kan Keynes daarom het verwijt maken, dat hij abstraheerde van reële mogelijkheden, welke reeds vroeger waren

ontdekt. Zijn theorie heeft derhalve slechts een betrekkelijke waarde: zij gaat slechts onder zeer bijzondere omstandigheden op. Het andere grensgeval van de liberale gedachtengang houdt beter rekening met de feitelijke mogelijkheden, heeft dus in het algemeen meer werkelijkheidswaarde. De conclusies met betrekking tot de beginselen van economische politiek zijn echter niet anders:

Als arbeid zo overvloedig is, dat de volle werkgelegenheid een negatief meerwaardeloon zou impliceren, moet alle aandacht geconcentreerd worden op een verhoging van de kapitaalgoederenvoorraad ¹⁾. De overheid moet in dat geval een welbewuste industrialisatiepolitiek voeren om het zo gewenste economisch doel te realiseren. De inkomensverdeling is hierbij kennelijk niet meer uitsluitend een kwestie van economische wet, doch hangt mede af van het inzicht en de doelstellingen met betrekking tot de economische ontwikkeling van de overheid, evenals dit bij het orthodox socialisme het geval was ¹⁾. Het liberale element van het onderhavige gezichtpunt is van de andere kant hierin gelegen, dat aan de overheid weliswaar een belangrijke taak op het strategische investeringsgebied wordt toebedeeld, doch uitsluitend met het oog op een herstel van de liberale werking van het economisch mechanisme. Als de overheid haar taak goed heeft vervuld, moet n.l. de rest verder aan de vrije concurrentie worden overgelaten. Dan is dus de inkomensverdeling weer een kwestie van economische wet.

Zou men om de gedachten te bepalen aan de overheid opdragen zorg te dragen, dat enerzijds juist niet teveel gespaard wordt, n.l. in het Keynesiaanse grensgeval van de Walrasiaanse theorie en dat anderzijds juist niet te weinig gespaard wordt (n.l. in het marxistische grensgeval), dan zou men moeten concluderen, dat alle prijs- en inkomensverhoudingen bepaald worden door de volgende economische wet: in het Keynesiaanse grensgeval heeft de reële loonvoet zijn maximum en de rentevoet zijn minimum bereikt, worden nominale loonsverhogingen of -verlagingen dus onmiddellijk gevolgd door dienovereenkomstige prijsstijgingen resp. -dalingen zonder verder reëel effect. In het andere grensgeval van Walras geldt gedeeltelijk het omgekeerde, heeft de rentevoet zijn maximum en de reële loonvoet zijn minimum bereikt; hier zal een nominale loonsverhoging echter onmiddellijk tot gevolg hebben, dat er een structurele werkloosheid ontstaat bij gebrek aan kapitaal. Wie dan het eerst de maatregelen zal nemen tot opheffing van de structurele werkloosheid: de overheid door additionele investeringsfaciliteiten te verlenen, of de vakverenigingen door minder hoge loon-

¹⁾ Ook als het meerwaardeloon positief zou zijn bij overvolle werkgelegenheid kan men nog alle aandacht concentreren op een verhoging van de kapitaalgoederenvoorraad met het oog op een toekomstige verhoging van het meerwaardeloon.

eisen te stellen, zal een kwestie van feitelijke politieke verhoudingen zijn.

X. De neoliberale visie.

Naarmate de techniek vooruitgaat, worden zowel de eindproducten als de productiemethoden meer gedifferentieerd. De moderne economische theorie heeft met deze nieuwe mogelijkheden rekening gehouden door de monopolistische concurrentie enerzijds en de substitueerbaarheid van productiefactoren anderzijds als economisch relevante factoren in de economische analyse te betrekken. Wij zullen hier eerst de betekenis van de substitueerbaarheid van productiefactoren voor het vraagstuk van de inkomensverdeling schetsen.

De ene productefactor kan men slechts door de andere productefactor vervangen zonder wijziging van het totale productieresultaat, indien er meer dan een technische productiemethode bestaat. Kan men bijvoorbeeld een bepaald eindproduct op twee manieren produceren, n.l. op een arbeidsintensieve en op een kapitaalintensieve wijze, dan betekent de overgang van de arbeidsintensieve op de kapitaalintensieve methode, dat men arbeid door kapitaal heeft vervangen.

Het spreekt, dat de theorie over de functie van het prijzenstelsel nu aanzienlijker ingewikkelder wordt dan die van Walras. Daar had het prijssysteem tot taak om de vraag naar eindproducten in overeenstemming te brengen met de evenwichtsproductie, waarin alle beschikbare productiefactoren volledig waren ingeschakeld. Deze evenwichtsproductie stond in geval van twee eindproducten en twee productiefactoren bij één gegeven technische mogelijkheid eenduidig vast: er moest zoveel van het ene goed en zoveel van het ander goed geproduceerd worden, wilden zowel de arbeid als het kapitaal volledig benut worden. Bij twee (of meer) technische mogelijkheden staat de bedoelde evenwichtsproductie echter niet meer vast. Gaat men uit van de twee meest efficiënte technieken, dan is de evenwichtscombinatie van eindproducten als men uitsluitend de ene techniek bijv. de arbeidsintensieve zou toepassen in het algemeen anders dan de evenwichtscombinatie van eindproducten, die men verkrijgt bij een uitsluitende toepassing van de andere, de kapitaalintensieve, techniek. Door nu gedeeltelijk de ene en voor de rest de andere techniek toe te passen, kan men alle tussen gelegen combinaties van eindproducten realiseren, die men al naargelang van de preferenties der vragers maar wil hebben.

Meer concreet: In de theorie van Walras kan men zich slechts één optimale combinatie van eindproducten voorstellen, terwijl in de moderne theorie een veelheid van efficiënte combinaties van eindproducten denkbaar is. Een van de vele efficiënte combinaties

van eindproducten is dan te beschouwen als het gewogen gemiddelde van twee uiterst efficiënte combinaties. Deze laatste basispunten worden als volgt verkregen. Bereken de evenwichtsproductie van eindproducten als uitsluitend de ene techniek bijv. de kapitaalintensieve wordt toegepast: dit is het eerste uiterste evenwichtspunt. Zowel het c-goed als het i-goed worden in dat punt dus op kapitaalsintensieve wijze voortgebracht. Bereken vervolgens het evenwichtspunt, waarop het ene goed, bijv. het c-goed, op arbeidsintensieve wijze en het andere, het i-goed, op kapitaalsintensieve wijze wordt voortgebracht: dit is het tweede uiterste evenwichtspunt. Zowel het c-goed als het i-goed worden in dat punt dus op kapitaalintensieve wijze voortgebracht. Bereken vervolgens het evenwichtspunt, waarop het ene goed, bijv. het c-goed, op arbeidsintensieve wijze en 't andere, het i-goed, op kapitaalsintensieve wijze wordt voortgebracht, dit is 't tweede uiterste evenwichtspunt. Het gewogen gemiddelde van deze twee uiterste punten betekent dus, dat het c-goed gedeeltelijk op kapitaalintensieve wijze en voor de rest op arbeidsintensieve wijze wordt geproduceerd, terwijl het i-goed uitsluitend op kapitaalintensieve wijze wordt voortgebracht.

Het zal bij enig nadenken — van een grafische illustratie moeten wij hier tot onze spijt afzien — duidelijk zijn, dat de technische substitutieverhouding van het ene goed ten opzichte van het andere goed constant is, zolang men zich van het ene uiterste evenwichtspunt naar het andere begeeft. Hieruit kan men afleiden, dat het prijssysteem nu niet meer tot taak heeft om de vraag in overeenstemming te brengen met de enig mogelijke evenwichtsproductie, zoals bij Walras, doch dat de prijsverhoudingen een uitdrukking moeten zijn van wat technisch mogelijk is, m.n. van de technische substitutiemogelijkheden van het ene goed ten opzichte van het andere goed. Men kan met andere woorden zeggen, dat in de moderne theorie de prijsverhoudingen weer objectief bepaald worden door de objectieve gegevens, m.n. door de technische productiecoëfficiënten en niet zoals bij Walras mede door de subjectieve vraagfactoren. Deze subjectieve vraagfactoren hebben nu uitsluitend de taak om bij gegeven objectieve prijsverhoudingen vast te stellen, welke van de vele efficiënte combinatiemogelijkheden van eindproducten gekozen zal worden gezien de preferentie der vragers.

In het voorgaande werd gesuggereerd, dat wij slechts te doen zouden hebben met twee uiterst efficiënte combinatiemogelijkheden van eindproducten. Er is echter nog een derde uiterste, hetwelk verkregen wordt als men zowel het c-goed als het i-goed op arbeidsintensieve wijze voortbrengt. Het gewogen gemiddelde van het tweede en het derde uiterste punt betekent dan, dat nu het i-goed gedeeltelijk op kapitaalintensieve en voor de rest op arbeidsintensieve wijze wordt geproduceerd, terwijl het c-goed uitsluitend

op arbeidsintensieve wijze wordt voortgebracht.

Bij enig nadenken zal men kunnen begrijpen, dat de technische substitutieverhouding van het ene goed ten opzichte van het andere goed weliswaar eveneens constant is, wanneer men zich van het tweede naar het derde uiterste begeeft, doch dat zij een andere is als de substitutieverhouding, die bestaat op de weg van het eerste naar het tweede uiterste.

Welke prijsverhouding zal nu de ware zijn, de ene, die een uitdrukking is van de technische substitutiemogelijkheden op het ene pad van efficiënte combinatiemogelijkheden of de andere, welke de technische mogelijkheden van het tweede pad aangeeft? Het antwoord moet zijn, dat dit afhangt van de preferenties der vragers. De subjectieve vraagfactoren hebben n.l. de functie om eveneens bij meer dan een objectieve prijsverhouding vast te stellen, welke van de vele efficiënte combinatiemogelijkheden van eindproducten gekozen zal worden. In zoverre kan men dus zeggen, dat de prijsverhoudingen niet uitsluitend een kwestie van objectieve gegevens zijn, doch ook mede bepaald worden door de subjectieve elementen in de vraag.

De betekenis van de in het voorgaande schetsmatig uiteengezette moderne theorie voor de leer van de inkomensverdeling kan thans worden nagegaan. Bewezen kan worden, dat de voor een optimale realisatie van het economisch doel noodzakelijke combinatie van technische productiemethoden, slechts bereikt kan worden bij een rationeel producentengedrag, indien de prijzen van productiefactoren voldoen aan bepaalde welomschreven voorwaarden. Indien de vraag bijvoorbeeld zich richt op een productiecombinatie, die ligt op het eerste pad van efficiënte productiemogelijkheden, dan moet, zoals in het voorgaande werd beredeneerd, het c-goed gedeeltelijk op kapitaalintensieve wijze en voor de rest op arbeidsintensieve wijze worden voortgebracht. Dit kan bij een rationeel producentengedrag slechts worden bereikt, indien het voor de ondernemers onverschillig is of zij de ene dan wel de andere productietechniek toe zullen passen. Dit is slechts het geval, indien de prijsverhouding van de productiefactoren zodanig is, dat de vervanging van de ene productiefactor door de andere geen geldelijk voordeel meer oplevert, indien dus de integrale kostprijs per eenheid product niet verandert als men de ene techniek in meerde mate en de andere techniek in mindere mate toepast. Bij elke andere prijsverhouding van productiefactoren zullen de producenten van het c-goed op de duur die éne techniek kiezen, die onder de gegeven omstandigheden voor hen de geringste gemiddelde kosten oplevert. In dat geval verkrijgt men als resultaat, dat men zich niet meer op het pad van de meest efficiënte mogelijkheden bevindt en daarmee geen volledige benutting van productiefactoren kan realiseren.

Als bijvoorbeeld de loonvoet boven zijn evenwichtswaarde uit-

stijgt, zal ook de producent van het c-goed overgaan op een uitsluitende toepassing van de kapitaalintensieve techniek, evenals dat werd verondersteld voor de producent van het i-goed, omdat dat voor hen voordelig is. Hierdoor wordt men in het klassieke denksysteem teruggevoerd, waar men eveneens slechts met één technische productiemethode kon rekening houden. Kapitaal wordt dan wederom het schaarse productiemiddel en arbeid de gedeeltelijk overvloedige productiefactor. Slechts wanneer men accoord gaat met de evenwichtswaarde voor de loonvoet (welke een meerwaardeloon kan impliceren!), zal men dus aan de arbeiders een volledige werkgelegenheid kunnen garanderen.

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat de neo-liberale visie op de inkomensverdeling, welke gebaseerd is op de moderne theorie van de optimale allocatie van productiefactoren, niet anders kan zijn dan het liberale gezichtspunt, dat gebaseerd was op de reeds verouderde theorie van Walras: de inkomensverdeling is hier eveneens een kwestie van economische wet. Door middel van een bevordering van de relatieve groei van de kapitaalgoederenvoorraad kan men nu echter geen verhoging verkrijgen van de reële loonvoet. De evenwichtsprijs- en beloningsverhoudingen zijn nu immers uitsluitend bepaald door de bestaande technische productiecoëfficiënten. Daarmede behoort de Keynesiaanse veronderstelling van een absolute kapitaalovervloed of de Marxistische veronderstelling van een absolute kapitaalschaarste tot het rijk der onmogelijkheden, wanneer — wat meestal het geval zal zijn — bedoelde objectieve rentevoet hoger ligt dan de minimale (ca 2%) resp. wanneer de bedoelde objectieve reële loonvoet hoger ligt dan het minimum-pakket voor levensonderhoud. Het is daarom geen wonder, dat *men in de neoliberalen visie slechts bij hoge uitzondering waarde kan hechten aan Keynes' theorie* (evenals aan het andere grensgeval van de Walrasiaanse theorie). Meer concreet: Aangezien de evenwichtsrentevoet meestal veel hoger is dan 2%, zijn er steeds voldoende investeringsoutlets te vinden behoeft men dus niet op een overheidsingrijpen te wachten om een conjunctuurinzinking te voorkomen. Koopkrachtinjecties van overheidswege kunnen dan alleen een nominale loon- en prijsstijging veroorzaken zonder ander reëel effect dan een bevoordeeling van de actieve inkomensstrekkers ten nadele van de vaste inkomensstrekkers. Eenzelfde effect moet men verwachten van algemene loonronden, die geen rekening houden met een te wijzigen beloningsstructuur overeenkomstig de zich telkens veranderende structuur van de productiecoëfficiënten.

Met bovenstaande conclusie is de jongste stand van de economische wetenschap echter nog steeds niet bereikt. Daarvoor moeten wij de laatste vereenvoudiging van de klassieke theorie laten vallen, n.l. de veronderstelling dat de vrije concurrentie zich auto-

matisch zal kunnen handhaven. Dit is kennelijk niet het geval. Allerlei factoren van technische, juridische en natuurlijke aard, waarop wij in dit kader niet verder in kunnen gaan, zijn aan te wijzen waarom de concurrentie, m.n. ook op de eindproductenmarkt, hoe langer hoe beperkter is geworden. Voor de economische theorie betekenen deze feiten, dat men nu niet meer kan stellen, dat de marktprijs een objectief gegeven is voor de individuele producent van een bepaald goed, doch mede afhankelijk is van wat hij wenst af te zetten. De consequentie hiervan is, dat de individuele producent nu niet meer zal streven naar een gelijkheid van marginale arbeids- (en materiaal)kosten en marktprijs (op korte termijn) en een gelijkheid van marginale kapitaalkosten en marktprijs (op lange termijn), doch naar een gelijkheid van genoemde marginale kosten en de marginale opbrengst, welke laatste grootte onder monopolistische marktverhoudingen uiteraard kleiner is dan de marktprijs. Hiermede treedt het verschijnsel op van de monopoliewinst, een meerwaarde-inkomen, dat niet zozeer het gevolg is van de relatieve schaarste van de eigenlijke productiefactoren, doch meer van ondernemers, die door persoonlijke, juridische, technische of natuurlijke factoren in staat zijn een bepaald gedifferentieerd product op de markt te brengen, dat anderen niet kunnen maken. Wordt hierdoor het economische doel van de maatschappij belemmerd?

Het antwoord moet op basis van onze definitie van het economisch beginsel ontkennend luiden. Het is bijvoorbeeld denkbaar, dat de opvattingen van de leidende monopolisten ten opzichte van hun marktpositie zodanig is, dat zij een uniforme procentuele winstmarge op hun kostprijs zetten, omdat zij min of meer terecht denken, dat een dergelijke prijspolitiek hen op den duur de meeste winst zal verschaffen. Een uniforme procentuele winstmarge op de verschillende kostprijzen kan echter geen invloed hebben op de efficiënte prijsverhoudingen. In dat geval is het productieresultaat precies hetzelfde als het productieresultaat zonder monopolievorming (indien tenminste de door de monopolisten uitgeoefende vraag overeenstemt met de gemiddelde vraag). Volledige werkgelegenheid en optimale allocatie van productiefactoren kan dan gehandhaafd worden, wanneer de eigenlijke productiefactoren bereid zijn afstand te doen van een groter aandeel in de nationale meerwaarde ten bate van het meerwaarde-inkomen der monopolisten. Feitelijk zullen zij dat moeten doen, zolang zij geen zeggingschap hebben over de prijsvaststelling van monopolistische producten.

Maar ook indien de bedoelde winstmarges gedifferentieerd zijn, kan de volledige werkgelegenheid worden gehandhaafd. Weliswaar worden dan geen efficiënte prijsverhoudingen gerealiseerd, zal de vraag dus anders moeten liggen, doch gegeven deze vraag kunnen de productiefactoren op de meest efficiënte wijze worden

benut met volledige inschakeling van alle productiemiddelen. Men kan niet zeggen, dat in dat geval het economisch doel van de maatschappij, zoals dat algemeen aanvaard wordt, zal worden belemmerd.

Toch ligt het voor de hand, dat afgunst gewekt wordt bij al te hoge monopoliewinsten. Er zal dan gestreefd worden naar een verbetering van de anti-kartel- en trust-wetgeving en naar een collectieve of gedifferentieerde winstdeling ter afroaming van „onbehoorlijke” monopoliewinsten. In dit stadium van de economische ontwikkeling zijn wij kennelijk heden ten dage aangeland.

Samenvattend kan worden geconcludeerd, dat onder de huidige omstandigheden van monopolistische concurrentie de inkomensverdeling zowel een kwestie van economische wet als van economische macht is. Slaagt men er in de monopolievorming met succes te bestrijden — wat bij natuurlijke oorzaken zeer de vraag is —, dan zal de inkomensverdeling weer volledig een kwestie van economische wet worden.

XI. Een nieuwe visie?

Als theoretische toegift, welke niet zoals de voorgaande beschouwingen op feiten steunt, zij nog op de volgende mogelijkheid gewezen, welke o.i. bijzonder interessant is, omdat men daarbij eindelijk los kan komen van de centrale gedachte uit de verdelingsleer, dat de verdeling van de nationale meerwaarde uiteindelijk een kwestie van relatieve schaarste van productiefactoren en van ondernemerscapaciteiten is.

Uitgangspunt van ons betoog is een zodanige corporatieve opbouw van de maatschappij, waarin als organische productie-eenheden worden genomen, die groepen van ondernemingen (corporaties), die zich op een bepaalde techniek hebben gespecialiseerd.

In het voorgaande werd nu betoogd, dat er drie uiterste evenwichtscombinaties van eindproducten zijn ingeval van twee productiefactoren en twee eindproducten. Het eerste uiterste punt kwam tot stand bij uitsluitende toepassing van de ene, de kapitaalintensieve techniek; het derde uiterste punt bij uitsluitende toepassing van de andere, de arbeidsintensieve techniek. Noemt men nu het pad, dat niet loopt over het tweede uiterste punt, doch rechtstreeks van het eerste naar het derde uiterste, het pad van de meest efficiënte productiemogelijkheden op één na, dan verkrijgt men alle denkbare combinatie-mogelijkheden van eindproducten, die eveneens een volledige benutting van de beide productiefactoren impliceren. Elke genoemde combinatie van eindproducten, die op de meest efficiënte weg op één na ligt, moet dan beschouwd worden als het gewogen gemiddelde van het productieresultaat verkregen bij uitsluitende toepassing van de kapitaalintensieve techniek voor beide eindproducten enerzijds en van het productieresultaat ver-

kregen bij een uitsluitende toepassing van de arbeidsintensieve techniek voor beide eindproducten anderzijds.

De substitutieverhouding van het ene goed ten opzichte van het andere goed is ook hier constant, als men zich van het eerste uiterste naar het derde begeeft. De meest efficiënte prijsverhouding op één na moet uiteraard van deze technische mogelijkheden een uitdrukking zijn. Met andere woorden: ook wanneer men genoeg neemt met de meest efficiënte productiemogelijkheden op één na — een groot offer behoeft dit niet te betekenen daar het tweede uiterste meestal nauwelijks hoger ligt — *staat de optimale prijsverhouding van eindproducten economisch vast. Het zelfde geldt echter niet voor de prijsverhouding van productiefactoren. Deze is n.l. volkomen onbepaald, omdat zij thans niet meer afhankelijk is van de prijsverhouding van eindproducten.* Dit kan als volgt worden bewezen.

Stel de evenwichtsproductie van het c-goed en van het i-goed bij volledige benutting van arbeid en kapitaal volgens de kapitaalintensieve techniek op resp. c_{α} en i_{α} (eerste uiterste). Stel voorts de evenwichtsproductie bij uitsluitende toepassing van de arbeidsintensieve techniek op c_{α} en i_{α} (derde uiterste). Stel tenslotte dat de vraag zodanig is, dat de gewichtsverhoudingen, waarin de ene en de andere techniek moet worden toegepast om de gewenste combinatie van eindproducten te verkrijgen gelijk is aan $x : (1 - x)$. Als nu de productie-opbrengsten volledig over de productiefactoren worden verdeeld bij gebrek aan monopoliewinsten, dan geldt dat het gezamenlijke inkomen van de productiefactoren gelijk is aan die productie-opbrengst, waaraan zij hebben mede gewerkt. In symbolen:

$$(1) (lp_w + kp_r) x = (c_{\alpha} p_c + i_{\alpha} p_i) x = \text{productie-opbrengst van de kapitaalintensieve productie-eenheid}$$

$$(2) (lp_w + kp_r) (1 - x) = (c_{\alpha} p_c + i_{\alpha} p_i) (1 - x) = \text{productie-opbrengst van de arbeidsintensieve productie-eenheid}$$

waarin:

l = totaal beschikbare hoeveelheid arbeid

k = totaal beschikbare hoeveelheid kapitaal

p_w = prijs per eenheid arbeid

p_r = prijs per eenheid kapitaal

p_c = prijs per eenheid c-goed

p_i = prijs per eenheid i-goed

Uit de vergelijkingen (1) en (2) volgt na deling van de beide linker- en rechterleden door elkaar dat

$$(3) \frac{P_i}{P_c} = \frac{c_z - c_a}{i_a - i_z} = \text{efficiënte prijsverhouding op één na.}$$

Hieruit blijkt, dat de meest efficiënte prijsverhouding op één na onafhankelijk is van de onderscheiden beloningsvoeten der productiemiddelen (p_w) en (p_r), maar geheel bepaald wordt door de quantitative waarde van c_a , c_z , i_a en i_z , welke waarden uiteindelijk afhangen van de objectieve gegevens, m.n. van de technische productiecoëfficiënten en de beschikbare hoeveelheden productiefactoren. Of men dus de uniforme loonvoet relatief hoog stelt, dan wel relatief laag houdt, men verkrijgt bij integrale calculatie van de totale kosten per productie-eenheid steeds de efficiënte prijsverhouding op één na, indien de allocatie van productiefactoren naar de onderscheiden technieken (organische productie-eenheden) geschiedt volgens de verhouding waarin zij in totaal beschikbaar zijn. Het is duidelijk, dat dit resultaat niet verandert, wanneer men een uniforme winstmarge legt op de totale kostprijzen.

Maatstaf voor de toedeling van productiefactoren aan een bepaalde productie-eenheid moet ook bij het onderhavige stelsel de winst zijn. Hoe meer winst een bepaalde corporatie maakt des te groter is kennelijk de vraag naar het door haar gemaakte goederenpakket, des te meer productiefactoren zullen met het oog op het algemeen economisch doel naar de winstgevende eenheid moeten worden gezogen. Spelregel blijft echter, dat de productiefactoren overal in dezelfde verhouding waarin zij in totaal beschikbaar zijn moeten worden gecombineerd, hetgeen o.a. dan kan worden gerealiseerd, als alle arbeiders eenzelfde persoonlijk aandeel in het nationale kapitaalbezit van overheidswege krijgen toebedeeld. Met het woord persoonlijk wordt hier bedoeld, dat alleen de arbeider, die een arbeidsplaats gevonden heeft een aandeel kan verkrijgen, welk aandeel tegelijkertijd met zijn arbeidskracht zal moeten worden aangeboden, dus even onvervreemdbaar en persoonlijk blijft als de eigen arbeidskracht. Een andere methode om dit te bereiken is als aan alle ondernemers een aandeel in het nationale kapitaalbezit wordt gegeven naar rato van het aantal arbeiders, dat zij tewerk gesteld hebben. Voor het overige kunnen de vrije concurrentie en het winstmotief niet worden gemist om de goede werking van het stelsel te garanderen.

In het voorgaande werd verondersteld, dat de verschillende organische productie-eenheden groepen van ondernemingen zijn, die zich moeten specialiseren op één techniek, doch bij deze techniek meer dan één product zullen moeten voortbrengen. Het is ook denkbaar, dat de afzonderlijke eenheden zich zullen moeten concentreren op de productie van een goed, doch dit goed met behulp van verschillende technieken tot stand zullen moeten brengen. De redenering

loopt in dat geval analoog met het voorgaande:

Stel het ene uiterste punt, d.i. de evenwichtsproductie van de producent van het c-goed bij volledige benutting van arbeid en kapitaal op c_a (= aantal c-goederen voortgebracht volgens de arbeidsintensieve techniek) en c_x (= aantal c-goederen voortgebracht volgens de kapitaalintensieve techniek). Stel voorts het andere uiterste punt, d.i. de evenwichtsproductie van de producent van het i-goed op resp. i_a en i_x . Stel tenslotte dat de vraag zodanig is, dat de gewichtsverhoudingen, waarin de ene en de andere productie moet worden toegepast om de gewenste combinatie van eindproducten te verkrijgen, gelijk is aan $y : (1 - y)$.

Als nu de productie-opbrengsten wederom volledig over de productiefactoren worden verdeeld bij gebrek aan monopoliewinsten, dan geldt geheel analoog met het voorgaande, dat het gezamenlijke inkomen van de productie-factoren gelijk is aan die productie-opbrengst, waaraan zij hebben medegewerkt. In symbolen:

$$(1') (lp_w + kp_r) y = (c_a + c_x) p_c \cdot y = \text{productie-opbrengst van de c-producent}$$

$$(2') (lp_w + kp_r) (1 - y) = (i_a + i_x) p_i (1 - y) = \text{productie-opbrengst van de i-producent.}$$

Uit de vergelijkingen (1') en (2') volgt na deling van de beide rechter- en linkerleden door elkaar wederom, dat de efficiënte prijsverhouding op één na ook hier uitsluitend door de objectieve factoren van de uiterste punten wordt bepaald:

$$(3') \frac{p_i}{p_c} = \frac{c_a + c_x}{i_a + i_x} = \text{efficiënte prijsverhouding op één na.}$$

Deze tweede methode, welke moet worden toegepast als de eerste methode negatieve uitkomsten geeft, blijkt dus tot een overeenkomstige conclusie te leiden als de eerste methode, n.l. dat wel de prijsverhouding van eindproducten, doch niet de prijsverhouding van productiefactoren een economische categorie behoeft te zijn. De conclusie van de wijsgerig georiënteerde economen, dat men het gezamenlijke productieresultaat van de productiefactoren niet aan de afzonderlijke factoren kan toerekenen blijkt dus bij de onderhavige maatschappij-structuur gehandhaafd te kunnen worden. Bij gebrek aan economische wetmatigheid blijft dan alle ruimte over om bij de inkomensverdeling onafhankelijke normen van rechtvaardigheid toe te passen.

XII. Samenvatting.

De voornaamste conclusies uit het voorgaande betoog waren:

1. Voordat de „laissez faire“-gedachte opgang maakte had de inkomensverdeling geen economische functie te vervullen, was zij dus economisch onbepaald.
2. In de klassieke visie op de inkomensverdeling kan arbeid geen aandeel krijgen in het nationale meerproduct (dat is het verschil tussen het totaal product en de minimum onderhoudskosten van de productiefactoren), omdat vrije concurrentie van de relatief overvloedige arbeidskrachten het meerwaardeloon naar nul doet tenderen.
3. Bij de Marxistische visie op de inkomensverdeling geldt de voorgaande gevolgtrekking in nog sterkere mate, daar de relatieve overvloed van arbeid ten gevolge van de technische vooruitgang steeds groter zal moeten worden.
4. Het orthodox-socialistisch gezichtspunt doorbreekt het pessimisme van Marx, doordat men daarbij de noodzaak van de privaateigendom van kapitaalgoederen ontkent. De inkomensverdeling wordt in een dergelijk stelsel uitsluitend van bovenaf bepaald.
5. In de liberale gedachtengang wordt bewezen, dat de inkomensverdeling in geval van een vrije verkeershuishouding een kwestie van economische wet is. Elke afwijking van de feitelijke beloningsvoeten van hun evenwichtswaarden brengt dan een braakligging van productiefactoren met zich mede. In de evenwichtssituatie kunnen echter alle beschikbare productiefactoren een aandeel verkrijgen in de nationale meerwaarde en wel dié factor het meest, welke relatief het meest schaars is. Een stimulering van de kapitaalgoederenvorming zal het aandeel van de arbeiders derhalve kunnen vergroten.
6. Keynes werkt één grensgeval uit van de liberale theorie, namelijk dat geval, waarbij de relatieve schaarste van het kapitaal zo gering is, dat alle prijsverhoudingen star worden. De inkomensverdeling is ook bij hem economisch bepaald, doch bovendien star.
7. Bij de neo-liberale gedachtengang is enerzijds de inkomensverdeling tussen de eigenlijke productiefactoren onderling economisch bepaald, doch is anderzijds het aandeel van de monopoliewinsten in het nationaal inkomen een institutionele niet zuiver economisch bepaalde categorie. Kartelbestrijding ligt hier voor de hand. Zij kan, als zij succes heeft, de inkomensverdeling weer tot een volledig economisch bepaalde categorie maken.
8. Tenslotte kan worden bewezen, dat, als er meer dan een technische productiemethode per goederensoort bestaat, volledige in-

schakeling van alle productiefactoren zonder al te veel welvaartsverlies denkbaar is, indien de afzonderlijke organische productie-eenheden de productiefactoren in dezelfde verhouding combineren als waarin deze in totaal beschikbaar zijn. De ruilverhouding van eindproducten is dan economisch bepaald, doch niet de ruilverhouding van productiefactoren. De inkomensverdeling kan in dat geval op autonome wijze van bovenaf worden vastgesteld, zonder dat er belangrijke economische voordelen worden opgeofferd. De voorwaarde waaraan hier moet worden voldaan, n.l. dat de afzonderlijke productie-eenheden de productiefactoren in dezelfde verhouding combineren, als waarin deze in totaal beschikbaar zijn, impliceert een theoretisch uitgangspunt van volledige gelijke kansen voor elke organische productie-eenheid. Het is duidelijk, dat in de praktijk aan deze voorwaarde zonder meer niet zal worden voldaan.